

Ülkemizde Finansal Kuruluşlar ve Hizmetler

Ülkemizde yatırım olanakları ve finansal hizmetlerin durumuna başlamadan önce finansal sisteme değinelim. Finansal sistem; birikim sahipleri ile kaynak ihtiyacı olan taraflar arasındaki alışverişi sağlayan kurumlar, tasarruf, yatırım, finansman araçları ve bunları düzenleyen kurallardan oluşan yapıdır. Piyasa ekonomisinde finansal sistem, tasarrufların verimli yatırım alanlarına yönlendirilmesinde ve yatırım yaparken oluşan risklerin yönetilmesinde önemli rol oynar. Finansal sistem, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasasından oluşur.

Bankalar temelde çeşitli kişi ve kurumların kendilerine yatırdığı mevduatı, çeşitli kişi ve kuruluşlara kredi şeklinde tahsis eden araçlardır. Bankacılıkla ilgili en çok merak edilen konular mevduat, kredi ve faiz tanımlarıdır. Şimdi gelin bu tanımları görelim.

Mevduat: Birikim sahibinin daha önce belirlenmiş bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara belirli bir faiz karşılığı beklentisiyle yani vadeli mevduat ile ya da faiz karşılığı beklenmeksizin yani vadesiz mevduat ile verdiği borç olarak tanımlanır.

Kredi: Bankaların, kaynak ihtiyacı olan kişi veya kurumlara daha önce belirlenmiş bir vadede ödenmek kaydıyla belirli bir faiz karşılığı verdiği borç olarak tanımlanır.

Faiz, ödünç alınan paraya karşılık olarak, borcu veren tarafa ödenen bedeldir. Verilen borcun yatırım dönemi süresince kazandığı faizin anaparaya oranı basit faiz oranı olarak adlandırılır. Kazanılan faizin, anaparaya eklenerek yatırıma yönlendirilmesi sonucunda elde edilen getiri ise bileşik faiz olarak tanımlanır. Farklı vadelerdeki finansal araçların faiz oranı karşılaştırılırken bileşik faiz oranına bakılması yararlı olur.

Sigorta, çeşitli olumsuz olayların gerçekleşmesi halinde doğan zararları gidermek için kullanılan bir finansal araçtır. Sigorta şirketleri, hastalık, kaza veya doğal afet gibi olumsuz olayların gerçekleşme olasılığından korunmak isteyen kişilere "prim" adı verilen bir ücret karşılığında sigorta poliçesi satar. Eğer söz konusu olumsuzluklar gerçekleşirse, sigorta şirketi doğan zararı karşılar.

Sermaye piyasası, orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır. Sermaye piyasasında yatırımcılar, birikimlerini belli bir getiri beklentisi ile yatırım araçlarında değerlendirirler. Şirketler ise, sermaye piyasasında ihraç ettikleri pay senetleri veya borçlanma senetleri aracılığı ile yatırımcıların tasarrufları sayesinde finansman ihtiyaçlarını karşılarlar. Riskini yönetmek isteyen yatırımcılar için tasarlanmış türev ürünler de sermaye piyasası araçları arasında yer alır. Tüm bu işlemler yatırım kuruluşları vasıtasıyla gerçekleşir.

Şimdi Sermaye Piyasaları ile ilgili çok sorulan; Risk Nedir? Likidite Ne Demek? Türkiye Sermaye Piyasasında Hangi Kurumlar Yer Alır? Türkiye Sermaye Piyasasında Hangi Araçlara Yatırım Yapılabilir? Sermaye Piyasası Faaliyetleri Nelerdir? sorularının cevaplarını inceleyelim.

Risk nedir? Zarara uğrama tehlikesi risk olarak adlandırılır. Sermaye piyasasında yapılan yatırımlar, ileride olacak olayların belirsizliği nedeniyle yatırılan paranın kaybedilme olasılığını da taşımaktadır.

Siyasi çalkantılar, ekonomik göstergelerde bozulma, ilgili yatırım aracını çıkaran kurumun faaliyetlerinin daralması veya finansal pozisyonunun bozulması, faiz oranlarındaki değişim, döviz kurundaki değişim, ilgili yatırım aracının fiyatının aşırı değişmesi yani volatilité gibi yatırım aracının getirisini etkileyebilecek pek çok risk bulunmaktadır. Prensip olarak üstlenilen risk ile beklenen getiri arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla özellikle finansal piyasalarda üstlenilen risk arttıkça getirinin de artması, üstlenilen riskin azaldıkça getirinin de azalması beklenmektedir.

Menkul kıymetlerin nakde çevrilme kolaylığına likidite denir. Bir kıymeti nakde çevirirken fiyatının bu işlemde fazla etkilenmemesi, ilgili kıymetin likit olduğunu gösterir. Likit araçlara yatırım yapmak bu anlamda daha az risklidir.

Sermaye piyasasının düzenli ve verimli işleyebilmesi için çeşitli kurumlar ve şirketler beraberce faaliyet göstermektedir. Bunlar: Sermaye Piyasası Kurulu, Borsa İstanbul, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Yatırım Kuruluşları, Halka Açık Şirketler, Borsaya Kote Olan Şirketler, Kolektif Yatırım Kuruluşları, Yatırım Ortaklıkları, İstanbul Takas ve Saklama Bankası, Merkezi Kayıt Kuruluşu, Yatırımcı Tazmin Merkezi, Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu, Portföy Yönetim Şirketleri, Portföy Saklama Kuruluşları, İpotek Finansman Kuruluşları, Emeklilik Şirketleri, Gayrimenkul Değerleme Kuruluşları, Bağımsız Denetim Kuruluşları, Derecelendirme Kuruluşları, Varlık Kiralama Şirketleri, Konut Finansmanı ve Varlık Finansmanı Fonları, Kitle Fonlama Platformları, Kamuyu Aydınlatma Platformu, TEFAS, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır. Şimdi bu kurumları ve işlevlerini inceleyelim.

Sermaye Piyasası Kurulu; sermaye piyasasını düzenleyen ve denetleyen kamu kurumudur. Temel görevi piyasanın işleyiş kurallarını belirlemek, piyasaların adil ve etkin çalışmasını sağlamak, ilgili kurumların belli kurallar çerçevesinde faaliyet göstermesini sağlamak ve yatırımcıların haklarını korumaktır.

Borsa İstanbul; pay senetleri, varantlar, sertifikalar, borçlanma araçları, vadeli işlem sözleşmeleri, opsiyonlar, uluslararası menkul kıymetler ve kıymetli maden ve taşların işlem gördüğü borsadır.

Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği; sermaye piyasasında faaliyette bulunan tüm banka, aracı kurum, portföy yönetim şirketleri ve yatırım ortaklıklarının üye olduğu, kamu kurumu niteliğinde, özdüzenleyici bir meslek kuruluşudur. Birliğin görev ve yetkileri, sermaye piyasasının ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak üzere araştırmalar yapmak ve eğitim programları düzenlemek, Birlik üyelerinin dayanışma ve sermaye piyasasının gerektirdiği özen ve disiplin içerisinde çalışmalarını için meslek kurallarını oluşturmak, üyeleri arasında veya üyeleri ile müşterileri arasında borsa işlemleri dışındaki işlemlerden doğan uyuşmazlıkların çözümüne yardımcı olmak, üyeleri hakkında yapılan şikayetleri değerlendirmek ve yapılan işlemin sonuçlarını SPK'ya bildirmek, kendisine mevzuatla bırakılan veya SPK'ca belirlenen konularda düzenlemeler yapmak, yürütmek, denetlemek, üyelerin, müşterilerine verdikleri hizmetler karşılığında tahsil edecekleri komisyon, ücret ve masrafların oran ve sınırlarına ilişkin esaslarla ilgili önerileri SPK'ya bildirmek, haksız rekabetin önlenmesi, mesleki gelişmeleri, idari ve yasal düzenlemeleri izleyerek, bu konuda üyeleri aydınlatmaktır.

Yatırım kuruluşu terimi; aracı kurumlar ve bankaları ifade etmektedir. Yatırım kuruluşları Sermaye Piyasası Kanununda belirtilen faaliyetlerde bulunabilirler. Yatırım kuruluşları, Sermaye Piyasası Kurulu'ndan faaliyet izni almak zorundadır.

Aracı kurumlar aldıkları izin çerçevesinde tüm piyasalarda pay senedi, varant, tahvil/bono, türev, kaldıraçlı işlem alım-satımı yapabilir. Bankalar ise sadece tahvil/bono ve paylara dayalı olanlar hariç olmak üzere türev işlemleri yapabilir. Tüm yatırım kuruluşlarına ve yetkilendirildikleri faaliyet alanlarına ilişkin bilgiler Sermaye Piyasası Kurulu'nun ve Birliğin internet sitesinde güncel olarak yer almaktadır.

Borsada İşlem Gören Şirketler Borsanın koyduğu kotasyon koşullarını taşımaları sebebiyle borsada işlem görmesine izin verilen şirketleri ifade etmektedir.

Kolektif Yatırım Kuruluşları Nelerdir? Tasarruf sahipleri ihraççı şirketlerden, yatırım kuruluşlardan ya da menkul kıymet borsalarından menkul kıymet almak suretiyle tasarruflarını değerlendirebilirler. Ancak menkul kıymetlere yatırım yapmak bilgi ve uzmanlık gerektirir. Ayrıca bireysel birikimler genelde yeterli büyüklüğe ulaşamadıklarından bunlarla oluşturulan portföyler de riskli portföylerdir. Bu risk anapara bakımından söz konusu olabileceği gibi portföyün getirisi açısından da söz konusu olabilir. Bu nedenle

sermaye piyasasında kolektif yatırım kuruluşları olarak adlandırılan yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları oluşturulmuştur. Kolektif yatırım kuruluşları, hukuki yapılarına göre ayrı ve bağımsız bir tüzel kişilik olarak kurulduklarında yatırım ortaklığı, başka bir tüzel kişilik tarafından bir sözleşme çerçevesinde kurulduklarında ise yatırım fonu olarak adlandırılırlar. Amaç ve ekonomik fonksiyon olarak birbirine benzemekle beraber, çalışma biçimleri ve yatırımcılara sundukları hizmet bakımından yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

İstanbul Takas ve Saklama Bankası (Takasbank), Borsa İstanbul'da yapılan tüm alım-satım işlemlerinin takası, yani; alış işlemlerinde paranın ödenip menkul kıymetin teslim alınması; satış işlemlerinde menkul kıymetin teslim edilip paranın alınması işlemlerinin gerçekleştirilmesini sağlar. Takasbank'ın varoluş amaçlarından biri de, etkin bir merkezi teminat ve risk yönetim sistemi geliştirerek, piyasalardaki karşı taraf kredi riskinin ve sistemik riskin yönetimine, sermaye piyasalarının risk yönetim altyapısının güçlendirilmesine ve piyasada aracılık maliyetlerinin azaltılmasına katkı sağlamaktır. Takasbank, sahip olduğu 'merkezi takas' ve 'bankacılık' lisansları ile Türk sermaye piyasalarında, üyelerine, takas, merkezi karşı taraf ve bankacılık hizmetleri sunar. 24/07/2014 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu tarafından portföy saklayıcı kurum olarak yetkilendirilen Takasbank tarafından; menkul kıymet yatırım fonları, menkul kıymet yatırım ortaklıkları, borsa yatırım fonları, gayrimenkul yatırım fonları ve girişim sermayesi yatırım fonlarına portföy saklama hizmeti verilmektedir.

Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK), her yatırımcının pay senetleri, varant ve sertifikaları, borçlanma araçları ile yatırım fonu katılma belgeleri başta olmak üzere tüm sermaye piyasası araçlarının kaydını tutup saklar. MKK, sermaye piyasası araçlarının kayden ihracının yapıldığı, hak sahibi bazında açılan hesaplarda sermaye piyasası araçlarının kaydedildiği, bunlar üzerindeki hakların izlendiği, kayıtlarına hukuki sonuçlar bağlandığı bir merkezi yapıdır. Bir başka deyişle, menkul kıymetlerin ihraç edildiği, hak sahibi bazında hesaplarda tutulduğu, el değiştirdiği, bunlara ilişkin hakların tesis edildiği merkezi bir sistemdir. Türk sermaye piyasalarının Merkezi Saklama Kuruluşu olarak üyelerine, veri depolama ve raporlama, kurumsal yönetim ve yatırımcı hizmetlerini sunmaktadır. MKK, ayrıca Ar-Ge merkezi kimliği ile kendi iç kaynaklarını kullanarak geliştirdiği yazılım, sistem ve platformlarla yerli ve yabancı sermaye ve finans kuruluşlarına veri ve teknoloji hizmetleri sunmaktadır.

Yatırımcı Tazmin Merkezi (YTM), yatırım kuruluşlarının, yatırım hizmet ve faaliyetinden kaynaklanan nakit ödeme veya sermaye piyasası araçları teslim yükümlülüklerini yerine getirememeleri hâlinde, yatırımcıları belirli bir üst sınır dahilinde tazmin etmek amacıyla kurulmuştur. YTM Sermaye Piyasası Kurulu tarafından idare ve temsil olunur.

Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu (SPL) sermaye piyasası alanında faaliyet gösteren kuruluşlarda ve halka açık ortaklıklarda çalışanların veya çalışacakların mesleki yeterliliklerini, bilgi ve becerilerini tespit etmek için lisanslama sınavları yapmak, lisans vermek, SPK'nın düzenlemeleri çerçevesinde yapılan bildirimlerle ilgili kayıtları tutmak, lisanslarla ilgili eğitim programları düzenlemek ve sermaye piyasası çalışanlarının sicilini tutmak amacıyla kurulmuştur.

Portföy yönetim şirketleri, özel olarak portföy yöneticiliği yapmak üzere kurulan şirketlerdir. Bu şirketler yatırım fonları ile kurumsal ve bireysel yatırımları yönetir.

Kolektif yatırım kuruluşlarının varlıkları saklanmak üzere portföy saklama kuruluşlarına teslim edilir. Avrupa Birliği'ndeki gibi, saklama uzmanlaştırılmış, portföyün yönetiminin takibi ile fiyat açıklanmasına ilişkin mali sorumluluk, portföy saklama kuruluşuna verilmiştir. Portföy saklama kuruluşları, yükümlülüklerini yerine getirmemezse portföy yönetim şirketi ve katılma payı sahiplerine veya yatırım ortaklıklarına verdiği zararlardan sorumludur.

İpotek finansmanı kuruluşları; konut/varlık finansmanı kapsamında, varlıkların devralınması, devredilmesi, devralınan varlıkların yönetimi ve varlıkların teminat olarak alınması ve diğer faaliyetlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulan anonim ortaklıklardır.

Emeklilik şirketleri, özel olarak bireysel emeklilik fonu kurmak üzere faaliyet gösteren şirketlerdir. Bu şirketlerin derlediği birikimler portföy yönetim şirketlerince yönetilir.

Gayrimenkul Değerleme Kuruluşları, sermaye piyasasında gayrimenkul değerlendirme hizmeti vermek üzere Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilen anonim şirketlerdir. Sermaye piyasasında gayrimenkul değerlendirme faaliyeti ise; sermaye piyasası mevzuatına tabi ortaklıklar, ihraççılar ve sermaye piyasası kurumlarının, sermaye piyasası mevzuatı kapsamındaki işlemlerine konu olan gayrimenkullerin, gayrimenkul projelerinin veya gayrimenkullere bağlı hak ve faydaların belli bir tarihteki muhtemel değerinin SPK düzenlemeleri ve SPK tarafından kabul edilen değerlendirme standartları çerçevesinde bağımsız ve tarafsız olarak takdir edilmesini ifade etmektedir. Gayrimenkul Değerleme Lisansına sahip olan gerçek kişi değerlendirme uzmanları ile Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilen tüzel kişi Kuruluşları Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği (TDUB) üyesidir.

Bağımsız Denetim Kuruluşları, sermaye piyasalarında kamuyu aydınlatma ilkesi kapsamında paydaşlara ihtiyaca uygun ve güvenilir bilgi sunumu yoluyla doğru ve dürüst bir şekilde kamunun bilgilendirilmesinde aktif görev üstlenen kuruluşlardır. Bağımsız Denetçilerin ve bağımsız denetim kuruluşlarının tespiti ve sicillerinin tutulması ve denetimleri periyodik olarak Kamu Gözetimi Kurumu tarafından izlenmekte ve denetlenmektedir.

Varlık kiralama şirketi münhasıran kira sertifikası ihraç etmek üzere kurulan anonim ortaklıktır. Esas sözleşmesinin SPK onayından itibaren 1 yıl içinde ihraç başvurusu yapmalıdır.

Varlık Finansmanı Fonları; ihraç edilen varlığa dayalı menkul kıymetler karşılığında toplanan paralarla, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) sahipleri hesabına inançlı mülkiyet esaslarına göre oluşturulan malvarlığıdır. Varlık Finansmanı Fonlarının portföylerine, ipotekli konut kredileri haricindeki tüketici kredileri ile ipotekli krediler, motorlu kara taşıtları için verilen krediler, proje finansmanı ve kurumsal krediler, finansal kiralama sözleşmelerinden kaynaklanan alacaklar ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın gayrimenkul satışından kaynaklanan alacakları devralınabilmekte ve bu alacaklar karşılığında VDMK ihraç edilebilmektedir.

Varlığa dayalı menkul kıymet piyasasının oluşturulması aşamasında, Varlık Finansmanı Fonu oluşturmaya yetkili "Kurucular", faaliyetleri düzenleyici ve denetleyici otoritelerce kontrol edilen finansal kuruluşlarla sınırlı tutulmuştur. Bu finansal kuruluşlar bankalar, finansal kiralama ve finansman şirketleri, ipotek finansmanı kuruluşları ve aracı kurumlardan oluşmaktadır.

Kitle Fonlaması, ülkemizde katma değeri ve rekabet edebilirliği yüksek teknolojik ürün ve hizmet üretimini planlayan iş fikirleri ile girişim şirketlerinin ihtiyaç duyduğu finansal kaynakların toplanması amacıyla oluşturulan bir yatırım sistemidir.

Bu kapsamda, Kitle Fonlaması Platformları, Emanet Yetkilileri, Girişimci veya Girişim Şirketleri ile platformlara üye olarak fonlama yapacak yatırımcıların katılacakları ve kitle fonlaması süreçlerinde işlemlerini gerçekleştirecekleri "Kitle Fonlaması Sistemi (KFS)" hazırlanmıştır. Merkezi Kayıt Kuruluşu, KFS'ye sistemsel entegrasyon sağlayarak Sermaye Piyasası Kurulu tarafından Kitle Fonlaması faaliyetine izin verilen platformlara, KFS üyeliklerinin tanımlanması sonrasında hizmet vermektedir.

Derecelendirme şirketleri, kredi derecelendirmesi ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecelendirmesi yapar. Kredi derecelendirmesi, şirketlerin risk durumlarını ve borçlarını ödeme

gücünü değerlendirir. Kurumsal yönetim derecelendirmesi ise, şirketlerin Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan Kurumsal Yönetim İlkelerine uyumunu değerlendirir.

Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP), sermaye piyasası ve Borsa mevzuatı uyarınca kamuya açıklanması gerekli bildirimlerin elektronik imzalı olarak iletildiği ve kamuya duyurulduğu elektronik sistemdir.

Türkiye Elektronik Fon Dağıtım Platformu (TEFAS), SPK'nın izniyle Türkiye'de kurulmuş olan ve sermaye piyasasında faaliyette olan tüm yatırım fonlarına tek bir terminal üzerinden erişim imkânı sağlayan elektronik bir platformdur. Yerli ve yabancı bireysel ve kurumsal yatırımcılar, bu platformda işlem yapabilmektedir. SPK yetki belgesi bulunan herhangi bir banka veya aracı kurum nezdinde hesabı bulunan yatırımcılar TEFAS'tan faydalanabilmektedirler.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Türkiye'de tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, bankacılık sistemini düzenleme, denetleme ve gözetimini yapmak, bankalar ve katılım bankalarının piyasa disiplini içerisinde sağlıklı ve etkin bir yapıda işleyişi için uygun ortamı yaratmak amacıyla faaliyet gösterir.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı ülkenin ekonomi politikaları çerçevesinde hazine işlemleri, kamu finansmanı, yabancı ülke ve kuruluşlardan borçlanma, ülkenin finansman politikaları çerçevesinde sermaye akımlarına ilişkin düzenleme ve işlemlerin yanı sıra, bireysel emeklilik sistemi dahil olmak üzere sigortacılık sektörüne ilişkin izleme ve düzenleme faaliyetlerini yürütür. Kıymetli madenler piyasasında işlem yapmaya yetkili kurumlara ilişkin düzenlemeler de Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yapılır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ülkemizde para ve kur politikalarının yönetilmesinden sorumlu kurumdur. Merkez Bankasının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamaktır. Görevleri arasında finansal sistemde istikrarı sağlamak, para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak bulunmaktadır. Para politikası doğrultusunda para arzının ve ekonominin likiditesinin düzenlenmesi amacıyla, menkul kıymet alım-satımı, repo ve ters repo, menkul kıymetlerin ödünç alınıp-verilmesi gibi işlemleri yapabilmektedir. Ayrıca, fonların ve menkul kıymetlerin güvenli ve hızlı bir şekilde aktarılması ve mutabakatının gerçekleştirilmesi için yeni sistemler kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemesini sağlamak, gözetimini gerçekleştirmek ve gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür.